

Sándor Klára

Nyelv és társadalom

Budapest, Krónika Nova Kiadó, 2016, 200 p.

ISBN 978-615-5205-14-9

Erdei Tamás

Magyar szakos, osztatlan tanárképzésben részt vevő hallgatóknak szánja új kötetét Sándor Klára, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója. A nyelvészociológia, az evolúciós nyelvészet és a társasnyelvészet elismert magyarországi kutatója ebben a könyvben a társasnyelvészetet mutatja be azzal a céllal, hogy az azzal kapcsolatos alapvető ismeretek a magyartanárok munkáján keresztül a közoktatásba is bekerüljenek, gazdagabbá és érdekesebbé téve a kerettantervekben szereplő *Nyelv és társadalom* témakör oktatását. A kötet a mindennapi ismereteinkre épít, komoly nyelvészeti előismereteket nem feltételez. Nagy előnye, hogy számos esetben az egyes jelenségekkel kapcsolatos különböző, egymásnak ellentmondó elméleteket is ismerteti.

A szerző a szociolingvisztika megfelelőjeként használja a *társasnyelvészet* terminust, mivel a nyelvnek nem csupán társadalmi, de társas használatát is vizsgálja. A társasnyelvészet a nyelv inherens tulajdonságának tartja a változatosságot és a társas funkciót – azt, ahogyan a nyelv a társadalmi és kulturális viszonyokat tükrözi és konstruálja – és igyekszik ezeket a nyelvből kibontani. Ebből következően a nyelvet nem tartja homogénnek, valójában csak az idiolektusok létezését ismeri el, a többi nyelvváltozat (dialektus, szociolektus stb.) csupán általánosítás, valójában nem létezik. A társasnyelvészet nem külön területe a nyelvészetnek, inkább egy szemlélet, amivel a nyelv bármely jelensége vagy része vizsgálható.

Ebből a szemléletből következik a nyelvészek társadalmi szerepvállalása. A szerző ebben a kötetben számos helyen és számos témával kapcsolatban az előíró nyelvész szemlélet és az ebből eredő nyelvi diszkrimináció káros hatásaira hívja fel a figyelmet, hiszen a kötet célközönsége, a leendő magyartanárok sokat tehetnek a helyzet megváltoztatásáért. Az utolsó két tartalmas fejezetet kifejezetten ennek a témának szánja, de a határozott nyelvművelés-kritika szinte valamennyi fejezetet áthatja. Pozitívum, hogy az előíró szemlélet káros hatásai mellett a mögötte álló elméleteket, illetve a nyelvi diszkrimináció működési mechanizmusát is részletesen bemutatja.

A könyv eredetileg egy a témát földolgozó egyetemi kurzus digitális tananyagaként készült el az SZTE Mentor(h)áló 2.0 Program keretében. Ennek megfelelően tizennégy fejezetből áll, amiből a hetedik és a tizennegyedik ellenőrző fejezet. Ezek olyan kérdéseket, feladatokat tartalmaznak, amelyek nemcsak az olvasottak elsajátításának ellenőrzésére szolgálnak, de sokszor a tananyag továbbgondolására is készíthetnek. Építenek a hallgató mindennapi ismereteire, tapasztalataira; forrásokat (neves nyelvészektől származó idézetektől a *Szomszédok* című telenovelláig) ajánlanak föl

elemzésre; illetve található köztük csoportmunkában megoldható feladat is. A kötet értékét emeli, hogy a szerző a nyomtatott verzióban is megtartotta a digitális tananyagban szereplő videó- és hanganyagokra, valamint weboldalakra és digitális könyvekre mutató linkeket. Mivel a pontos elérési címek (főképp YouTube videók esetében) változhatnak, a linkek mellett keresési javaslatok is szerepelnek.

Az Előszóban Sándor Klára megjegyzi: az egyes témaköröknek megfelelő fejezetekre és alfejezetekre bontás jól áttekinthető szerkezetet hoz létre, de a komplex összefüggések feltárására egy ilyen típusú könyvben nincs mód. Ennek ellensúlyozására a kötet ajánlott olvasmányok jegyzékével zárul, illetve a szerző *Határtalan nyelv* (SÁNDOR 2014) című kötetét ajánlja, mely kevésbé merev szerkezetű, jobban rávilágít az összefüggésekre, és valamivel személyesebb hangvétellű. Noha a fent leírt szerkezetnek számos előnye van, és kifejezetten jól illeszkedik a magyar felsőoktatás kereteibe, hátránya a recenzens véleménye szerint nem a mélyebb összefüggések feltárásának hiánya, hanem az, hogy így néhány esetben meglehetősen sok ismeretanyag jut egyetlen tanórára. Például a hallgatóknak egyetlen órán (5. fejezet/tanóra) kellene megismerkedniük a kétnyelvűség, többnyelvűség, nyelvkontaktus, a kontaktusjelenségek, lingua franca, pidzsin, kreol és nyelvcseré fogalmaival, illetve az ezekkel kapcsolatos különböző elméletekkel és vélekedésekkel.

Az első két fejezet a nyelv és a társadalom kapcsolatát, a társasnyelvészet nyelvi szemléletét, főbb vizsgálódási területeit és módszereit mutatja be a tervezéstől a következtetések levonásáig. Mint a szerző megjegyzi, a társasnyelvészet a társas jelentést és a nyelv heterogenitását a nyelv belső természetéhez tartozónak és a nyelvleírás elhagyhatatlan részének tekinti, ami nélkül működése elképzelhetetlen. Minden beszélő ismer és használ olyan nyelvi formákat, amelyeknek a nyelvi funkciója azonos, de társas jelentése eltérő. A nyelvi formák ilyen együttesét változónak nevezzük. A nyelvben közvetlenül csak ezek a nyelvi változók figyelhetők meg, a nyelvváltozatok tulajdonképpen változók bizonyos változatainak felhőjeként értelmezhetők – ezeket a nyelvváltozatokat ismerhetjük meg a harmadik fejezetből. A negyedik fejezet témája a stílusváltozatok köre, illetve azok a tényezők, amelyek alapján ezek közül választunk. Az ötödik fejezet a kontaktusnyelvészet alapjait, a hatodik pedig nyelv és identitás, nyelv és attitűd összefüggéseit tartalmazza.

A nyolcadik fejezetben Sándor Klára egyik kiemelt kutatási területét, az evolúciós nyelvészetet mutatja be röviden, a Weinreich-féle szemléletre építve: a mai nyelvek történetét és változásait egy, a protonyelv kialakulásáig visszanyúló evolúciós elméletben kell elhelyezni. A következő rész az információs társadalom nyelvhasználatáról szól, ami nemcsak az elektronikus eszközök használatának, hanem a globalizációnak a nyelvre gyakorolt, vélt vagy valós hatásaival is foglalkozik. A tizedik és tizenegyedik fejezet témái a következők: nyelv és gondolkodás (metaforák, nyelv és kultúra, tájolás, nyelvtani nem stb.), valamint nyelv és hatalom (manipuláció, kritikai diskurzuselemzés, nyelvpolitika, lingvicizmus, nyelvi jogok stb.) A pszicholingvisztikai vizsgálatok eredményeiből következően a szerző nem veti el a nyelvi relativizmus elméletét, inkább annak cáfolatait cáfolja.

A szerző egy egész fejezetet szentel a nyelvi diszkrimináció és a nyelvművelés összefüggései elemzésének. Bemutatja, hogy az egyes korszakokban milyen ideológiai

giától vezérelve milyen nyelvi formákat bélyegeztek meg. A tizenharmadik fejezet közvetlenül kapcsolódik a kötet által célcsoportnak tekintett magyartanár-jelölt hallgatók későbbi munkájához: a nyelvi hátrányos helyzet iskolában való megjelenéséről szól. Leírja azt a mechanizmust, ahogyan a tanárok a sztenderdtől eltérő változatokat nyelvhelyességi hibának tekintik és használóját megbélyegzik, és szó esik a tanulók eltérő nyelvi szocializációjáról is. A fejezet a magyartanár felelősségének hangsúlyozásával, és lehetőségeinek elemzésével fejezi be a kötet tananyagát.

A könyv igényesen formázott, keményborítós kiadásban kerülhet a kezünkbe, bár a benne használt, egyforma vonalvastagságú, talp nélküli betűk olvasása a Times New Romanhoz szokott szemnek szokatlan lehet. Az egyes fejezetek alfejezeteinek, pontjainak tagolása a címek, alcímek méretezésével van megoldva. A digitális tananyag formátumban ez feltehetően nem okozott gondot, mivel ilyen formában minden szerkezeti egység külön oldalra szokott kerülni, de talán a könyvformátumban az átláthatóság érdekében érdemes lett volna számozással ellátni ezeket, mivel a csak némileg kisebb, illetve nagyobb címek vizuálisan kevésbé különülnek el.

Noha a kötet kifejezetten magyartanár szakos hallgatóknak készült, szerkezete és tartalma miatt bátran ajánlható kurzuskönyvnek valamennyi nyelv- és nyelvészet szakos hallgató, valamint oktatóik számára is. Ezen felül – mivel nyelvezete közérthető, és nem feltételez kiterjedt előzetes tudást –, alkalmas lehet bevezető olvasmánynak mindazok számára, akik a nyelv és társadalom kapcsolatáról és egymásra hatásáról többet szeretnének megtudni.

IRODALOM

- [1] SÁNDOR Klára (2014): *Határtalan nyelv*. Bicske, Szak Kiadó.